

Solidaritet när tillvaron sviktar – intervju med Maria Nyman

AV ANNA SANDBERG

Caritas Europa är en sammanslutning av 49 nationella Caritasorganisationer i 46 europeiska länder och är en del av Katolska kyrkans världsvida hjälporganisation Caritas Internationalis.

De nationella medlemsorganisationerna arbetar med att bekämpa fattigdom och motverka social utslagning i sina respektive länder. De tillhandahåller individuell social och humanitär hjälp, katastrofhjälp och utvecklingshjälp, arbetar med *trafficking*-offer, socialt utsatta, migranter och flyktingar, oberoende av deras individuella trostillhörighet.

Caritas arbetar enligt den katolska sociallärans principer, med ett särskilt fokus på människans värdighet och med de fattigas-

te och mest utsatta som den viktigaste målgruppen.

Caritas Europa har sitt kontor i Bryssel och har en samordnande funktion gentemot de europeiska medlemsorganisationerna. Den utgör länken till Caritas Internationalis huvudkontor i Rom.

Maria Nyman valdes till generalsekretare för Caritas Europa i maj 2018 och tillträdde tjänsten i maj 2019. Hennes förordnande sträcker sig fram till 2023.

Hur har de mest utsatta människorna i Europa påverkats av covid-19-pandemin?

Världen befinner sig i en djup kris, och som i alla kriser är det de mest utsatta som är de första offren och de som drabbas hårdast.

Vi får rapporter från våra medlemsorganisationer om att läget för de personer som redan innan krisen levde i fattigdom, eller på gränsen till fattigdom, har förvärrats ytterligare. På kort tid har den här pandemin gjort det svårt för många att leva ett värdigt liv. Krisen har gjort det svårt att tillfredsställa de mest basala behoven. Det finns personer i Europa i dag, och även i Sverige, som går hungriga; levnadsvillkoren som redan innan pandemin var ojämlika har nu blivit ännu mer ojämlika.

Vilka är de personer som har drabbats och drabbas hårdast?

Många personer med osäkra arbetsvillkor har förlorat sina jobb. Migranter, inte minst de papperslösa migranterna. Personer med temporära uppehållstillstånd som, när de förlorar en anställning, riskerar utvisning. När de här personernas möjligheter till inkomst försvinner står de ofta helt utan skyddsnet, utan möjligheter att försörja sig själva och sina familjer och att betala för sitt boende. Många personer har inga besparingar, vilket leder till att de inte kan betala hyran och riskerar vräkning.

Det är lite tidigt för någon riktig statistik eller tillförlitliga data kring ökningen av antalet personer i fattigdom. Mycket kommer att bero på hur krisen utvecklar sig. Men enligt OECD riskerar arbetslösheten bland de lägst betalda arbetstagarna att öka med 35 procent. För de bäst betalda arbetstagarna riskerar den att öka med 8 procent.

Hur drabbas de hemlösa?

Personer som är hemlösa är otroligt utsatta. Kapaciteten att ta emot hemlösa personer har minskat på många håll till följd av kraven på social distansering. Många soppkök har också stängt, så de som varit beroende av de ställena för att äta, och för socialt umgänge och stöd, har färre ställen att gå till. Ensamstående föräldrar som redan innan hade svårt att få ekonomin att gå ihop är en annan svårt drabbad grupp liksom de som lever i konfliktdrabbade områden, till exem-

pel i delar av Ukraina, där situationen redan före pandemin var extremt prekär.

Det finns också tusentals migranter som har kommit in i Grekland och väntar i redan överfulla läger under dramatiska omständigheter. Många av de här personerna befinner sig nu i ett ingenmansland, där de lever under omänskliga förhållanden och i en situation där det är helt omöjligt att iaktta social distansering. Om du bor i ett flyktingläger och delar toalett med upp till 160 andra personer, då har du inga möjligheter att respektera de mest grundläggande rekommendationerna som utfärdats av myndigheterna till skydd mot smitta. I lägren finns det många barn och ungdomar, många ensamkommande. De sitter nu fast i de här lägren.

De sitter fast på vilket sätt?

I många länder har pandemin använts som en ursäkt för att inte leva upp till de åtaganden som man redan skrivit under på. Det finns länder som före pandemin åtog sig att ta emot personer från lägren på de grekiska öarna, men som nu har satt stopp, vilket är allvarligt. Människans värdighet, och mänskliga rättigheter, måste alltid stå i centrum för alla politiska beslut. Men det finns också positiva exempel på EU-länder som har beslutat om en mer human migrationspolitik just under pandemin.

På vilket sätt påverkas ert arbete av den rådande situationen?

Våra medlemsorganisationers arbete har försvårats. I många länder har det varit ett stort bortfall av frivilligarbetare, då flertalet volontärer är över en viss ålder och tillhör riskgrupper. Verksamheter där människor samlas, som till exempel soppkök, har fått stänga i nästan hela Europa. Den internationella hjälpverksamheten har också påverkats, eftersom biståndsarbetare har kallats hem, eller inte har kunnat resa ut, på grund av pandemirelaterade restriktioner. Detta påverkar pågående projekt och därmed människor i behov av hjälp.

Ytterligare en svårighet är att de nationel-

la organisationernas inkomster har påverkats negativt. Verksamheterna drivs till stor del med de pengar som kommer in under de stora insamlingarna, Adventsinsamlingen och Fasteinsamlingen. Den allra värsta pandemiperioden i många länder var just under fastan och påsken. Att kyrkorna fick hållas stängda och människor inte kunde komma till mässan och ge kollekt orsakade ett stort inkomstbortfall. Ekonomin för många bidragsgivare har också påverkats av pandemin, vilket ytterligare begränsat intäkterna. Inköp av skyddsmateriel samt förändring av verksamheten har dessutom lett till ökade kostnader.

Men det fantastiska är att Caritas ändå under hela tiden haft som motto att man inte ska stänga ner, utan fortsätta att finnas där för de utsatta. Man har anpassat sätten att arbeta på. I stället för att de utsatta fått komma till Caritas, har Caritas gått till dem. I stället för soppök har man fått i gång matdistribution direkt till personer i utsatta situationer. Rådgivning på internet har fått ersätta personlig rådgivning. Vi har öppnat hjälplinjer via telefon för psykosocialt stöd till personer som lider av oro och av den sociala isoleringen. Ökad ensamhet är ju en annan svår följd av pandemin.

Känner ni er otillräckliga?

Det är ett arbete i motvind, men jag är oerhört imponerad av den vilja som har funnits att kavla upp ärmarna och förstå att det nu mer än någonsin behövs att man bidrar. Det känner jag att Caritas både i Europa och i hela världen har visat. I många länder har till exempel ungdomarna kommit in och hjälpt till, när det blev omöjligt för deras mor- och farföräldrar att fortsätta med volontärarbete. Ungdomarna gör det både för att hjälpa till och för att skydda de äldre personerna.

En annan sak som är väldigt bra med Caritas är de solidaritetsmekanismer som är inbyggda i den övergripande organisationen. Caritas i de länder som har drabbats värst, till exempel Italien, Grekland och Spanien,

kan få hjälp och stöd av Caritas i de länder som inte har drabbats lika hårt, inte minst ekonomiskt. Det är något som är väldigt fint med Caritas, att man har en stor solidaritet mellan de nationella organisationerna och hjälps åt sinsemellan. Man hjälper dem som behöver mest hjälp.

Du har sagt att konsekvenserna av den här pandemin kommer att pågå i flera år framöver. Vilka konsekvenser handlar det om?

Man ser redan att arbetslösheten stiger på många håll och att antalet människor som lever i fattigdom ökar. När ekonomin försvåras påverkas de som har svag ställning på arbetsmarknaden. Ett stort antal sociala skyddsnet, till exempel arbetslöshetsstöd och möjligheter till längre föräldraledighet, riskerar att påverkas negativt av att länderna generellt befinner sig i ekonomisk kris och måste göra prioriteringar.

Det är vad vi ser komma redan nu. Men krisen påverkar världen på så gott som alla plan, så det återstår att se vilka fler konsekvenser vi kommer att behöva ställas inför. I utvecklingsländer med mycket skörare samhälls- och vårdssystem och där man inte har samma sociala skyddsnet som vi har i många EU-länder kommer konsekvenserna av pandemin bli otroligt mycket större.

Hur ser ni på det som behöver göras?

Vi menar att det är viktigare än någonsin att man arbetar för ökad social sammanhållning i Europa. Det får inte bli så att man försämrar de förutsättningar och rättigheter som har hjälpt Europa att komma långt när det gäller jämställdhet och lika möjligheter. Vi hoppas att man, när man utformar detaljerna i återhämtningspaketen i EU och lägger förslag till EU:s rambudget för de kommande sju åren, ser till att människans värdighet står i centrum. Man måste se till att det blir en inkluderande återhämtning, att de svagaste inte hamnar ännu mer utanför. Det är oerhört viktigt med extra medel till återhämtningsåtgärderna, men de ska inte tas från de delar av budgeten som ska stödja

de svagaste i samhället. Men det är väldigt många aktörer och många starka intressen inblandade, så det är för tidigt att säga vad utgången kommer att bli.

Vad vi är rädda för är att hjälppaketet till olika sektorer får till följd att man drar ner på EU-stödet på andra nödvändiga områden. Det kan få allvarliga konsekvenser när det gäller utvecklingssamarbete och humanitär verksamhet. Nu mer än någonsin är det viktigt att man inte drar ner på det stödet utan i stället trappar upp. Det vi är rädda för är att EU kommer att fokusera för mycket på sin egen återhämtning och att pengarna inte kommer att räcka till för att hjälpa till med återhämtningen i världen i övrigt.

Vilka möjligheter har Caritas Europa att påverka?

Där finns stora möjligheter att påverka när det gäller EU:s budget. Vi försöker att vara aktiva i vårt arbete gentemot framför allt EU:s institutioner, som EU-kommissionen och EU-parlamentarikerna. Där har de digitala mötena som blivit vanliga under pandemin faktiskt gett oss fler möjligheter att komma i kontakt med nyckelpersoner, såsom de enskilda kommissionärerna.

Det vi fokuserar mycket på är att nå ut med vårt budskap, så att de som beslutar faktiskt får höra de människor som drabbas. Caritas har medlemmar i så många olika länder, och vi är aktiva även på församlingsnivå, vilket gör att vi ständigt kommer i direktkontakt med de personer som berörs allra mest. Vi villkorar inte hjälpen för dem som söker sig till Caritas av om de har tillstånd att vara här eller inte, och vi anmäler inte dem som inte har tillstånd från myndigheterna. De behöver därför inte vara rädda för att komma till oss för hjälp. På det sättet har vi tillgång till människor som är "osynliga" i samhället i övrigt. När vi lyfter fram deras röster får politikerna veta hur deras beslut påverkar dem som befinner sig allra längst ner. Det är kanske det bästa sättet att jobba på om man vill se till att de stora övergripande regelverken respekterar mänskli-

ga rättigheter och mänsklig värdighet.

Och så bedriver de nationella Caritasorganisationerna påverkansarbete på det nationella planet.

Ja. Väldigt stor del av det arbete som våra medlemmar gör är gentemot sina egna regeringar och myndigheter. Där kan vi, från Caritas Europas sida, stödja, men det är i mångt och mycket ett arbete som sker på nationell nivå. Det vi från Caritas Europa kan göra är att se till att EU:s mer övergripande regler, budget och principer respekteras.

I Greklands fall har Caritas jobbat mot flera nationella regeringar och kunnat åstadkomma att ensamkommande barn fått komma från lägren i Grekland till ett antal europeiska länder. Caritas Luxemburg och Caritas Tyskland har varit med och tagit emot dem. Det är så klart en droppe i havet i förhållande till hur stort behovet är, men det är ändå fantastiskt att se att det faktiskt är möjligt att mitt i pandemitider hjälpa personer i behov av hjälp att förflyttas på ett säkert sätt. Vissa länder har ju kunnat ta hem sina egna medborgare, semesterfirare och resenärer, i tusental från utlandet. Så det är så klart även möjligt att göra samma sak med migranter.

Vad är det som ligger närmast i pipelinen för Caritas Europa när det gäller att påverka EU-lagstiftningen?

Ett exempel är den kommande *Europeiska pakten för migration och asyl*. Vi vet inte exakt när den kommer att läggas fram, men den finns i arbetsprogrammet för Europakommissionen för det här året. Vi hoppas att den här pandemin kommer att bli en ögonöppnare för hur allvarlig situationen faktiskt är för väldigt många migranter och att det krävs en humanare migrations- och asylpolitik.

Vår utgångspunkt är att EU:s migrationspolitik ska ha människans värdighet i centrum, och leva upp till de internationella åtagandena. Gränskontroller och säkerhet kan inte vara enda fokus. Solidaritet mellan

medlemsländerna i EU är viktigt. Den nuvarande Dublinkonventionen med regeln om första asylansökan måste ses över, så att ansvaret för flyktningmottagandet fördelas rättvisare. Man måste se till människans hela situation när man utformar en migrationslagstiftning. Familjeåterförening är en viktig aspekt av det. Man måste också se till att de personer som behöver komma till Europa därför att de behöver skydd inte ska behöva riskera sina liv på Medelhavet – säkra och lagliga vägar till Europa är nödvändiga. Solidaritetshandlingar och medmänsklighet får inte kriminaliseras, som skett i flera fall på senare år då individer som bistått migranter i akut behov av hjälp ställts inför rätta. Det ska inte anses vara ett brott att rädda liv. I stället bör man se till att hjälparbete kan bedrivas, att hamnar hålls öppna och att de som söker skydd kan få komma in och få sina skyddsbehov prövade på ett rättssäkert sätt.

Där är det väldigt bra att vi kan arbeta med Ylva Johansson, som är EU-kommissionär för inrikes frågor och som kommer spela en viktig roll vid utformningen av pakten. Vi hoppas att den här utlovade EU-pakten ska se till hela människan, människans värdighet och mänskliga rättigheter.

Förra året fick en parlamentarisk kommitté i uppdrag av den svenska regeringen att utreda den framtida svenska migrationspolitiken.

Mycket tyder på att de skärpningar i migrationspolitiken som man genomfört under de gångna åren, till exempel tillfälliga uppehållstillstånd, begränsningar i rätten till familjeåterförening och borttagandet av möjligheten att bevilja uppehållstillstånd på grund av synnerligen ömmande skäl kommer att permanentas. Hur ser Caritas Europa på utvecklingen på migrationsområdet i Sverige?

Det är Caritas Sverige som kan svara bäst på den frågan, eftersom de följer den svenska migrationspolitiken på nära håll. Rent generellt kan jag dock säga att den pandemi

som vi nu befinner oss i snarare visat att det finns ett stort behov av att se till att personer i utsatta situationer får åtminstone tillfälligt skydd och stöd.

Vad Caritas Sverige har sagt till oss om hur coronakrisen påverkat situationen är att de aldrig någonsin tidigare haft så många förfrågningar om hjälp som de har fått under de senaste månaderna. Caritas Sverige uppger att man får samtal från personer – familjer med barn – som går hungriga och som inte vet vart de ska vända sig. Man vittnar om personer som mitt i den här svåra krisen har blivit avvisade från sina boenden, som inte kan betala hyra och mat. Jag kan bara uttala mig om de konsekvenser som Caritas ser komma till följd av den nuvarande situationen i Sverige. Och jag säger så här: Är det konsekvenser som ett land som Sverige kan acceptera? Det tycker inte jag.

Du har nämnt tidigare att det finns exempel på EU-länder där man beslutat om en mer generös migrationspolitik just under pandemin.

Det finns länder som har sett pandemin som en öppning för en mer human politik främst för att migranter utgör en stor del av arbetskraften i vissa samhällssektorer. I Italien har regeringen sett till att migranter som arbetade i jordbruks- och vårdsektorn har kunnat få tillfälliga förlängningar av sina uppehållstillstånd. På det sättet har man dessutom försökt avhjälpa personalbristen i dessa sektorer.

Men det finns också exempel på mer generella lättnader. I Portugal har man avisat att alla de som har väntat på uppehållstillstånd innan den första juli får uppehållstillstånd fram tills dess, oberoende av skälen. Grekland, Italien, Irland, Frankrike, Luxemburg, Polen och Slovakien har infört automatisk förlängning av giltigheten på temporära uppehållstillstånd som skulle ha gått ut under nedstängningen, vilket innebär att de har tagit bort den här extra stressen som utsatta personer hade fått leva med om deras uppehållstillstånd gått ut. I Spa-

nien har en stor del av de migranter som hållits i förvar släppts och fått tillfälliga statligt understödda boenden och tillfälliga uppehållstillstånd.

Caritas Europa har larmat om att främlingsfientliga stämningar har ökat under pandemin. Vad är det ni har sett?

Vi har sett att personer som kommer till Europa ibland har utsatts för orimligt strikta restriktioner. Människor har satts i karantän under alldeles för lång tid och ibland under osäkra förhållanden. Man har stoppat förflyttningen av migranter från Greklands öar med hänvisning till rädslan för smittspridning. Man har hävdat att det inte låter sig göras på ett säkert sätt, samtidigt som man kunnat ta hem sina egna medborgare.

Vissa grupper har utpekats och anklagats för att sprida smitta. Caritas i Rumänien uppger att diskrimineringen av romer har ökat markant. Många romer som levt runt om i Europa har åkt tillbaka till sina länder där de varit diskriminerade redan innan. Efter hemkomsten utsätts de för en ännu grövre diskriminering. Många anklagar dem felaktigt för att ha spridit viruset från utlandet till Rumänien och samtidigt för att ytterligare sätta press på landets ansträngda samhällsekonomi.

Många hamnar har stängt under pandemin. Hundratals extremt utsatta personer, inklusive barn, har befunnit sig i båtar utanför Maltas kust i veckor nu. Vi måste göra vad vi kan för att undvika att en sanitär kris leder till mindre medmänsklighet. Negativa attityder och rädslor brukar tyvärr förstärkas i krissituationer. Rädsla är den huvudsakliga grunden för främlingsfientlighet och diskriminering. Och pandemin har på många håll lett till en ökad rädsla för varandra, även om det är viktigt att understryka att det också finns många exempel på motsatta reaktioner av solidaritet och omtanke.

På Caritas brukar ni säga att de ekonomiska, sociala, miljömässiga och klimatmässiga utmaningarna som världen

står inför är tätt sammankopplade med hur det går för de mest utsatta. På vilket sätt ser ni att miljön och klimatet kommer in här?

Påven Franciskus har utvecklat de här tankarna på det allra tydligaste och vackraste sättet i sin encyklika *Laudato si'*. Tidigare har inte miljöaspekterna varit den tydligaste delen av Caritas arbete. Vi har sett fattigdomsbekämpningen som vår huvuduppgift. Men vad vi sett mer och mer under de senaste åren är att de personer som lever i de allra mest utsatta situationerna är desamma som påverkas allra mest av klimatförändringar och miljökatastrofer. Det inträffar fler och fler jordbävningar, översvämningar, torrperioder, även i Europa, och de är till stor del en konsekvens av miljöförstörelsen. De som drabbas är de som Caritas ska stödja, och då är det oerhört viktigt att vi arbetar förebyggande. Det är därför nu helt omöjligt att inte ha med miljötankandet. Allting hänger samman. Därför är miljö- och klimatarbetet nu en hörnsten för vårt arbete. Om ett land drabbas av missväxt leder det till undernäring, svält och död. Man kan inte blunda för det som har orsakat missväxten. Det humanitära behovet världen över, även i Europa, blir större till följd av klimatförändringarna. Det går inte att förebygga fattigdom och katastrofer på ett hållbart sätt om man bortser från det.

Många av de avgörande besluten när det gäller påverkan på klimat och miljö tas i västvärlden och de tas till mångt och mycket utifrån våra egna intressen, inte utifrån de personer som kommer att få leva med de största konsekvenserna av dem. Vad jag hoppas på av den här pandemisituationen är att vi ska tänka om, inte minst beträffande hur vårt västerländska samhälle ser ut och fungerar. Att vi, efter det att den här mest akuta krissituationen är över, inte går tillbaka till hur vi levde innan utan kan börja om på ett mer hållbart sätt.

Så hur ska en katolik tänka och agera för att hjälpa till i ert arbete att bekämpa fattigdom, social uteslutning och värna mänsklig värdighet?

Man får gärna stödja Caritas, de nationella Caritasorganisationerna behöver allas stöd mer än någonsin, inte minst ekonomiskt. De gör allt vad de kan för människorna i de mest utsatta situationerna.

Man får gärna vara en röst i samhället till försvar för de utsatta och våga säga ifrån när man hör uttryck för främlingsfientlighet och nedsättande kommentarer om människor. Och våga vara den som sträcker ut en hand till den medmänniska som behöver hjälp. Att våga tänka att min nästa, den här personen i min närhet, behöver mig. Inte vara rädd för den personen utan våga fråga och inleda en dialog. Egentligen är det samma förväntningar som vi ska ha på oss själva

som vi har på andra. Vi befinner oss också i en utsatt situation. Det här viruset diskriminerar inte utan vi sitter alla i samma båt.

Och så får man gärna be. Vi behöver bön för vår jord, vi behöver mer och mer vända oss till Kristus för att utifrån den här situationen kunna skapa någonting nytt och någonting fint. Det här är en väckarklocka, och vi måste vakna upp till den och bygga en värld där människan står i centrum. En värld som är hållbar, en värld som är medmänsklig och en värld där vi inte hela tiden sätter oss själva i främsta rummet utan tänker på att vår bror och vår syster har ett lika stort värde som vi själva.